

bøger til en betydningsfuld Kilde for Aarene mellem Forliget og Systemskiftet. Et af de mange Indtryk, man faar gennem dem, er, at Tanken om et Koalitionsministerium har ligget stærkt fremme i Dagen, og at det egentlig er forbavsende, at den ikke blev til Virkelighed — det skyldes sikkert mest Motiver af mere personlig end politisk Karakter. Ministeriet Deuntzer var for saa vidt en større Sejr for Venstre, end Samtiden var klar over.

Udgivelsen af Høgsbros Papirer har været fuldt begrundet i Mandens og Materialets Betydning, og Udgiveren har skilt sig vel derfra. Noterne kunde have været udførligere og bl. a. givet flere Henvisninger til anden Litteratur, men med den Begrænsning, de har, giver de i hvert Fald den almindelige Læser tilstrækkelig Vejledning. Det er at ønske, at Høgsbros Livsgerning før eller senere maa blive Genstand for en Monografi, der da kan udnytte og supplere det foreliggende Værk. En saadan Monografi vilde for den midterste Parts Vedkommende faa Tilknytning til en anden, der ogsaa bør skrives, om H. R. Carlsen. Der ligger Stof til den paa Gl. Køgegaard, og den vilde, skrevet med fornødent Vidsyn, belyse mærkelige Overgangsaaer i dansk Historie, da Grundtvigianere og Oktobermænd brødes og Trediemand høstede Fordelen deraf.

Povl Engelstoft.

Alexander Rasmussen:
Frederik Münter. Hans
Levned og Personlighed.
Kbhvn. 1925.

Paa Grund af sin ejendommelige, mangesidige Begavelse, sin store videnskabelige Indsats, særlig ved Grundlæggelsen af Dogmehistorien, og sit over hele Europa berømte Navn vil Frederik Münter altid indtage en ret enestaaende Plads i dansk Kirke- og Kulturhistorie. Hans personlige Udvikling, hans Rejser og Forbindelser med utallige af Datidens politiske og litterære Berømtheder, hans Forsken og Forfattervirksomhed, der følger de forskelligste Retninger, hans Virksomhed som Universitetslærer og Biskop er altsammen Emner, der forlængst skulde synes at have indbudt til Fremstilling¹, ikke mindst da det ikke fattes paa Kildestof. Rent bortset fra Fr. Münters egne talrige Skrifter udgør nemlig de Hundreder af Breve, Rækker af Dagbøger og andre private Optegnelser, som er levnet fra de Münterske Kredse, i Forening med den store Mængde Aktstykker, som gemmes i Administrationens Arkiver, et sjældent righoldigt Kildemateriale. Og dog har ingen tidligere følt sig kaldet til at tage denne Opgave

¹ Jvfr. Louis Bobé: Frederikke Brun 294.

op. I Litteraturen har vel først J. P. Mynster i en lille Skizze¹, der baade ved sine Førstehaandsoplysninger og sin ejendommelige Forening af Nænsomhed og Upartiskhed indtager en høj Plads i Mynsters Forfatterskab, søgt at tegne sin Svigerfaders Portræt, og siden har Fr. Nielsen i »Biografisk Leksikon« leveret en meget vel skrevet, men ikke særlig indtrængende Karakteristik af Münter, men den øvrige historiske Behandling af Münter bestaar væsentlig af nogle Nekrologer og Mindetaler, Udgivelsen af hans Selvbiografi (ved L. Bobé) og af nogle Breve (især ved C. N. L. Mynster) foruden en spredt Omtale i større Værker af enkelte Punkter i Münters Liv og Virksomhed. En samlet Helhedsfremstilling har hidtil manglet. Men har Opgaven været indbydende, kan man paa den anden Side ikke nægte, at den ogsaa har haft sine meget alvorlige Vanskeligheder. Een Mand vilde næppe i vore Dage besidde en saa polyhistorisk Viden, at han med lige Sagkundskab kunde fremstille og vurdere de enkelte, meget forskellige Sider af Münters Virksomhed. Det maa da anses for i højeste Grad fortjenstfuldt, at der paa Initiativ af Kammerherre B. Münter under Ledelse af fhv. Overbibliotekar H. O. Lange og med Understøttelse af Carlsbergfondet er bragt et Samarbejde i Stand mellem en hel Række Videnskabsmænd, som hver skal behandle Fr. Münters Indsats paa deres særlige Omraade indenfor Videnskaben.

Som første Led i dette stort anlagte Mindeværk er den ovennævnte Afhandling af Alexander Rasmussen at betragte. Den indeholder det almindelige biografiske Stof, en særlig udførlig Omtale af Münters Embedsvirksomhed og en Karakteristik af hans Personlighed. Det er en Sjældenhed, at der fra en dansk Præstegaard i vore Dage udgaar et Værk som dette, der i lige Grad vidner om videnskabelig Dygtighed og almenmenneskelig Kultur. Det store Haandskriftsmateriale er gennemgaaet med Flid, og Forfatteren har set sig godt om i den trykte Litteratur. Nogle enkelte Smaaunøjagtigheder og Mangler svækker ikke det almindelige Indtryk af Soliditet². Naturligvis er der dog

¹ Optaget i hans »Blandede Skrivter« III 167—204. Fremhæves ogsaa af Alex. Rasmussen 224. Jvfr. allerede tidligere C. Molbechs Dom i »Det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Historie« 331.

² I Oversigten over de haandskriftlige Kilder savner man nærmere Angivelse af de Haandskrifter, som findes paa Universitetsbiblioteket. Münterske Arkivalier i Sorø synes ikke at være benyttede (jvfr. J. H. Bang: Fortegnelse over Sorø Akademis Manuskriptsamling S. 10, Nr. 39c). S. 33 mangler der en Del Kildehenvisninger til Hjemmel for de meddelte Efterretninger. S. 224: Det er ikke P. Hjort, men — som Kildedetted viser — Chr. Wilster, der fælder den gunstige Dom over Münters Bibliotek.

Punkter, som indbyder til Kritik. I sin Gruppering af Stoffet følger Forf. saaledes det kronologiske Princip vel strengt. Det vilde sikkert have lettet Overblikket noget, om han ikke slet saa meget havde følt sig bundet til det rent tidsmæssige — det forekommer saaledes Anmelderen, at det vilde have skaffet mere Klarhed, om der især i Afsnittene om Münter som Professor og Biskop stærkere var skelnet mellem personlige, litterære og embedsmæssige Forhold. Fremdeles kunde man have ønsket, at Forf. havde været noget mere dybtgaaende i sin Fremstilling. Ofte føler man det som et Savn, at man ikke faar mere at vide om Personligheder og Forhold, særlig vedrørende Baggrunden for Münters Professorgerning og Bispetid. Antagelig vil dog de kommende Enkeltskildringer raade Bod herpaa.

Biografien kan nu og da lade noget tilbage at ønske i Dybden, men har paa den anden Side et væsentligt Fortrin i den Alsidighed, Forf. lægger for Dagen i Behandlingen af Fr. Münters vidtfavnende Personlighed og rigt bevægede Liv. Alexander Rasmussen har et aabent Blik for Kulturlivets forskelligste Former og evner udmærket at give en levende og interessant Skildring af de Kredse og Personligheder, som bidrog til at præge Münters Udvikling. Denne Evne træder særlig frem i de indledende Afsnit om Fr. Münters Slægt, Barndomshjem, tidlige Ungdom og Udenlandsrejser. Der gives saaledes et tiltalende Billede af Livet i den gamle Sct. Petri Præstegaard, af Faderen Balthasar Münter og den højt kultiverede Kreds, der samlede om ham, endvidere af Fr. Münters Barndom og Ungdom med Samlivet med den rigt begavede Søster Frederikke og med Beundringen for Johannes Ewald.

1778 blev Fr. Münter Student og gav sig efter kort Vaklen til at studere Teologi. I Afsnittet om hans Studenteraar faar man en meget god Redegørelse for Forholdene i det teologiske Fakultet i denne Periode. Med Rette betones det, at Balles Standpunkt den Gang endnu var ret stærkt præget af Neolo- Ved Karakteristikken af Bispinde Münter (S. 110 og 195) burde der have været henvist til J. P. Mynsters Ligtale over hende 1842 (Leilighedstaler II 368—370) og til M. Neiiendam: Chr. Bastholm 434. Under Behandlingen af Münters Bispetid savner man Oplysninger om hans nære Forhold til den udmærkede Rektor i Frederiksborg Bendt Bendtsen (jvfr. Danske Samlinger V 46) ligesom tidligere om hans Forhold til Rektor Oluf Worm i Horsens (jvfr. C. F. W. Bendz: Breve til Oluf Worm 30 f.). Det hører ogsaa til Münters Fortjenester som Biskop, at han skaffede den unge Madvig den første Studiehjælp (jvfr. J. N. Madvig: Livserindringer. 42, 49). S. 111 havde det været rimeligt at omtale, at Fr. Münter 16. Dec. 1806 blev optaget som Medlem af Det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog (Werlauff: Danske Selskabs Historie 123).

gien, og med lige saa stor Ret vender Forf. sig polemisk mod det traditionelle Billede af Prof. Cl. Fr. Hornemann, der særlig under Paavirkning af grundtvigsk Tradition er blevet fremstillet som en Personifikation af al Aandløshed. Ikke slet saa retfærdig er Fremstillingen af Ove Høegh Guldberg. Sandt nok: Forf. viser en ærlig Bestræbelse for at give Guldberg, hvad der tilkommer ham, men det er altid med en dirrende Undertone af Harme, at han omtaler Kabinettssekretæren. Han godter sig formelig over Guldbergs Øgenavn »Bedemandens Søn« som »en uforlignelig malende Betegnelse for det uhjælpelig degneagtige, der hvilede over denne Magthaver«. Han lader ingen Lejlighed til at snerte ham gaa ubenyttet hen, ja sætter et Spørgsmaalstegn ved Værdien af hans personlige Religiositet og synes i det hele overvejende at betragte Guldberg gennem den tyske Kolonis Brillen og overser derved de uomtvistelige Fortjenester, Guldberg erhvervede sig baade af Videnskaben og af dansk Kultur, ikke mindst ved sin Skolereform og ved sin personlige Interesse for mange Videnskabsmænd. Selvom hans teologiske og kirkelige Virksomhed har sin Begrænsning, saa har den dog ogsaa i mange Henseender berettiget Krav paa Opmærksomhed. Særlig hans teologiske Forfatterskab er baade grundigt og set som Indlæg i Drøftelsen af Datidens kirkelige Spørgsmaal betydeligt og har intet »degneagtigt« ved sig. Naar Forf. videre taler om Guldbergs »afflekterede Sprog«, kan det vel ikke nægtes, at Guldbergs Stil havde sine Særheder, men den Prosa, man f. Eks. træffer i hans »Breve over vigtige Sandheder«, i hans Oversættelse af det nye Testamente eller i hans Verdenshistorie er dog med al sin Tyngde stærkt præget af Tidens Bestræbelser for at udvikle Modersmaalet i dets Kraft og Klarhed.

Særlig Betydning for Fr. Münter i hans Studenteraar fik Balle, og der havde maaske været Grund til her nærmere at omtale den glimrende Anbefaling, Balle nogle Aar senere — 1786 — udstedte for Fr. Münter, og hvori han bl. a. omtaler Münter som en af Kristus særlig udvalgt Tjener, »som med besynderlig Velsignelse skal i Tiden kunne opbygge og befæste hans Kirke i Norden¹. — Af Mænd udenfor Universitetet paavirkedes han stærkt af Tyge Rothe, der bidrog til at vække de nationale Følelser hos ham.

Af afgørende Betydning for Münter blev hans aarelange Udenlandsrejser. 1781 drog han til Tyskland og stiftede her Bekendtskab med en Række fremragende Aander, bl. a. med

¹ Kirkehist. Saml. 4. R. II 620—621.

Goethe, Herder og Wieland samt med Teologen Semler. Vel kort, men af stor Interesse er Afsnittet om den Paavirkning, som den Semlerske Teologi kom til at udøve paa Münter. Fra Semler optog han Tanken om den dybe Forskel mellem Religion og Teologi, en Tanke, man kan genfinde i Münters senere teologiske Helhedsopfattelse, omend i noget ændret Skikkelse.

Rejsens Maal var det berømte Göttingeruniversitet, Georgia Augusta, hvor Münter studerede under Heyne, Gatterer, Koppe og Spittler. Den tidligere saa berømte J. D. Michaëlis fik derimod ikke Betydning for Münter, hvorfor det selvfølgelig er urigtigt — som Forf. ogsaa gør opmærksom paa — at betegne Münter som Michaëlis' trofaste Discipel. Det kan i denne Henseende have sin Interesse at minde om den affejende Dom, Michaëlis nogle Aar senere fædede over Münter i en Samtale med Generalfiskal P. Uldall, hvori han bl. a. ytrede, at Münter »blot skrev, for at man skulde see, han kunde skrive!«¹.

Efter et kort Ophold i Hjemmet gik Rejsen igen 1784 til Udlandet, denne Gang først til Wien. Formaalet var nu at undersøge og samle Haandskriftsmateriale til A. Birchs Udgave af det nye Testamente. Som Medlem baade af Frimurer- og Illuminatorordenen forstod Fr. Münter overalt at skaffe sig glimrende Forbindelser i videnskabelige, kirkelige og politiske Kredse, baade i Joseph II.s Wien og siden i Italien, hvor han navnlig opholdt sig i Toscana, Rom og Begge Sicilier. Det var en rig Grødetid for hans Udvikling, og hans Bekendtskab især med den fortræffelige Kardinal Borgia og med Zoëga blev af største Betydning for ham. Efter en interessant Hjemrejse var han igen i Danmark i Sommeren 1787. — I et afsluttende Kapitel gør Forf. Rejsens Udbytte op: rige Samlinger bragte Münter hjem, vigtige Fremskridt havde hans videnskabelige Uddannelse gjort, men vigtigst af alt var dog det Overblik, han havde vundet over sin Samtids Europa. Som faa forstod Fr. Münter — som han selv sagde — paa Rejser baade »at see Bibliotheker og at see Verden«. Derimod var hans Personlighed endnu ikke modnet og afklaret: megen Delthed, mange forskelligartede Bestanddele gærede endnu i ham og kom til at præge baade Videnskabsmanden og Mennesket.

Meget heldigt føjede det sig for Münter, at han kort efter sin Hjemkomst 1788 blev beskikket til Prof. theol. ved Københavns Universitet, stærkt beskyttet af Hertugen af Augustenborg. Forinden maatte han dog udholde en Konkurrence med Andreas Birch og siden en offentlig Gennemhegling af Niels Ditlev Riegels

¹ Memoirer og Breve XXI 120.

i Anledning af sin Sejr i Konkurrencen. Det kunde her have været rimeligt at anføre Riegels's bedske Nytaarsønske 1798 til hans Ven P. A. Heiberg, hvem han bl. a. ønsker: »Himmelen sende Dem Münters ordentlige Studere-Maade, mandige Siel og af de foragteligste Ting Honning trækkende Kraft!«¹

I sin Professortid var Münter en meget flittig Mand, og for hans egen Forskning blev det meget frugtbare Aar. Særlig hans berømte »Haandbog i den ældste christelige Kirkes Dogme-historie«, udgivet 1801—04, er et klart Vidnesbyrd herom. Om hans Indsats som Universitetslærer har været slet saa betydelig, er dog et Spørgsmaal. Muligvis er Forf. paa dette Punkt tilbøjelig til at se lidt for velvilligt paa Münter. Det er ikke blot Grundtvig, hvis ganske uretfærdige og usømmelige Skildring af det daværende teologiske Fakultet Forf. med al god Grund protesterer imod², der taler om det ringe Udbytte af Münters Forelæsninger, men selv Mynster, der stod Münter saa langt nærmere, indrømmer, at hans Forelæsninger blot var »tørre kirkehistoriske Notitser uden Overblik«, og en Mand som Cl. Pavels røber vistnok den almindelige Stemning blandt Studenterne, naar han ganske tørt siger, at man ansaa det for Tidsspilde at gaa til Münters Forelæsninger³. I samme Retning gaar Chr. Bastholms iøvrigt meget vrantne Dom over Münter⁴, og Pavels ved ogsaa i sine Dagbøger at berette Træk, der ikke synes at vidne om den Ligevægt, man med Grund kunde vente hos en Universitetslærer⁵. Paa den anden Side kan det naturligvis ikke nægtes, at Münter har haft ikke ringe Betydning for enkelte videnskabeligt interesserede Studenter⁶.

I den bitre Kirkekamp, som prægede Slutningen af det 18. Aarhundrede, forholdt Münter sig — i Modsætning til Balle —

¹ Til Belysning af literære Personer og Forhold, udg. af S. Birket Smith. 115—116.

² S. 126. Alex. Rasmussen søger smstds. at godtgøre Sandsynligheden af, at Grundtvig var langt flittigere til at høre Forelæsninger, end han selv vil give det Udseende af. Det er og bliver dog kun en Formodning. Grundtvigs Dagbøger fra Studentertiden taler et andet Sprog, og indtil andet er bevist, maa man bygge paa dem. Men derved er det ogsaa givet, at den Kildeværdi, man kan tillægge Grundtvigs Udtalelser om mange kirkelige og teologiske Forhold, som han paa Grund heraf kun kan have haft et meget begrænset Kendskab til af egen Erfaring, bliver saare ringe.

³ Cl. Pavels's Autobiographi, udg. af C. P. Riis 73.

⁴ Bastholmske Familiepapirer, udg. af M. Neiiendam 126—127.

⁵ C. Pavels: Anf. Skrift 184 f., 187 f. jvfr. 197.

⁶ C. F. Wegener: Biograph. Antegnelser om Laurids Engelstoft 7. D. P. Smith mindes fra sin Studentertid »den godmodige Dr. Münter« (Personalhistor. Tidsskrift 2. R. II 23—24).

ganske passiv. Dels var han uenig med Balle baade i Valget af Forsvarsmidler og i teologisk Standpunkt, dels var han ganske uden Anlæg for Polemik. Men paa andre Omraader gjorde han i denne Periode en betydelig Indsats, særlig ved sit Arbejde i den store Skolekommission og — følgende sit Hjertes inderste Trang — for Oprettelsen af Kommissionen for de antikvariske Mindesmærkers Bevarelse.

1808 blev Münter Balles Eftermand paa Sjællands Bispestol. Var Münter i sit dogmatiske Standpunkt noget vaklende og aldrig helt afklaret, præget baade af Rationalisme og Romantik, men altid rummelig og frisindet over for andre, saa havde han til Gengæld et fast kirkeligt Program. Han vilde følge »en fornuftig Middelvej« mellem Mysticisme og kold Ligegyldighed, vilde fremme »den oplyste Religiositet«. Dette Maal skulde især naas ved at hæve Gejstlighedens aandelige Standpunkt gennem en Forbedring af dens videnskabelige Dannelse. Dertil sigtede hans energiske Arbejde for Oprettelsen af Sjællands Stiftsbibliotek og af Pastoralseminariet samt Indførelsen af de videnskabelige Forhandlinger ved Landemoderne. Tillige var han en saare flittig Visitator i sit Stift og en virksom Deltager i talrige Kommissioner og i Stiftelsen af Det danske Bibelselskab.

Ofte maatte Münter skride ind mod uværdige Gejstlige. Paa Grundlag af hidtil ubenyttet Arkivmateriale skildrer Forf. tre i denne Henseende typiske Tilfælde: Præsterne Henrik Ussing i Lille Lyngby, P. D. Faber i Jungshoved og Jonas Collin i Kalundborg. Interessant er ogsaa Münters Stilling 1812 i Sagen mod Præsten Peder Holst, der egenmægtig havde forandret Luthers lille Katekisme. Trods al dogmatisk Rummelighed staar Münter her fast paa, at Katekismen er Kirkelov, og Love har ingen Privatmand Ret til at ændre. Münter var i det Hele meget nidkær for at vaage over, at der ikke skete Forsyndelser mod god Kirkeorden, ligesom han paa den anden Side var Præsteskabet en trofast Ven. Overfor Kancelliet hævdede han stærkt Bispedømmets Værdighed og Betydning, idet han betragtede det uafhængige engelske og svenske Episkopat som sit Ideal.

Præget af megen historisk Retfærdighedssans er de Afsnit, hvor Forf. behandler Münters Deltagelse i Stridighederne om Grundtvigs Dimisprædiken 1810 og om hans Afhandling »Om Polemik og Tolerance« 1814. Alsidigt og aktmæssigt belyst, som de paagældende Sager nu foreligger, fremgaar det klart, hvor overordentlig besindigt og humant Fr. Münter er optraadt i disse Sager, og hvor forfejlet Opfattelsen heraf har været i grundtvigske Kredse, villedt af Grundtvigs egne affejende og ufor-

staaende Udtalelser om Fr. Münter »som en stuelærd, hovedør, højtravende, godmodig, men kraftløs og modløs Hjemtydsker og Frimurer«.

Det andet Afsnit af Münters Bispetid (1817—26) indledes med Reformationsjubilæet 1817 og Udstedelsen af det berømte »Epistola encyclica ad Clerum«, udarbejdet af Münter og mærkeligt ved sin Hævdelse dels af Skriftens Autoritet, dels af den fri videnskabelige Forsknings Ret. Forøvrigt blev dette Tidsrum rigt paa Vanskeligheder. Den kirkelige Reaktion, især repræsenteret af Grundtvig, Lindberg og Rudelbach, voldte Münter mange bitre Timer. Navnlig gælder dette Aaret 1825, da den heftige Strid mellem Grundtvig og H. N. Clausen blussede op. Forf. giver Clausen Ret i hans Skuffelse over, at hverken Mynster eller Münter vilde rykke ham til Hjælp i hans Kamp mod Grundtvig. Hvad Mynster angaar, forekommer det mig dog at være ligesaa urimeligt at bebrejde ham, at han ikke stillede sig ved Clausens Side, som det omvendt er at anke over, at han ikke tog Grundtvigs Parti¹. Uenigheden om Maal og Midler var dog saa stor mellem de tre Mænd, at Mynster maatte indtage den Stilling, han valgte, skulde han ikke blive sin Personlighed og sit ejendommelige Standpunkt utro. Forøvrigt havde der paa dette Sted været god Grund til at nævne den mærkelige Tradition, som fandtes indenfor grundtvigske Kredse, at Grundtvig først skulde have vist Münter sit Manuskript til »Kirkens Gienmæle« og erklæret at ville holde det tilbage, hvis Münter vilde træde op mod Clausen, hvad han dog undslog sig for². Man tør næppe frakende denne Efterretning al historisk Sandhed.

Münter vilde i Overensstemmelse med sit dogmatiske Frisind ikke skrive mod Clausen, men endnu mindre følte han sig i Pagt med den kirkelige Udvikling, som skulde komme til at præge den nye Tid. Dette fremgaar med iøjnefaldende Klarhed af Hyrdebrevet 1826, som er en skarp Protest mod de Retninger, som vilde bryde Staven over hele det 18. Aarhundredes teologiske Tankearbejde, og tillige ejendommeligt ved sin stærke Hævdelse af Fornuftens Betydning i religiøse Spørgsmaal. Ved sin dogmatiske Rummelighed og sin Betoning af Dannelsens og Kundskabers Værdi bliver Brevet et typisk Udtryk for Münters Tankegang.

Til Vanskelighederne ved at skrive Fr. Münters Biografi hører ogsaa den at danne sig et klart Billede af hans sammen-

¹ Saaledes J. Oskar Andersen i »Dansk Kirkeliv« (1925) 118—119.

² Otto Møller og Skat Rørdam. En Brevveksling, udg. af H. Skat Rørdam I 305.

satte Naturs Egenart og lade ham blive en mere retfærdig og nøgtern Værdsættelse til Del, end man ofte har været tilbøjelig til¹. I begge Henseender har Forf. haft Held med sig. Begrænsningen hos Münter baade som Menneske, Kirkemand og Lærd er det let nok at faa Øje paa, men man forstaar først hans Væsen og hans Stilling i dansk Kulturhistorie, naar man — som Alexander Rasmussen — bliver klar over, i hvor høj Grad han er en Overgangsskikkelse. Af *Anlægspræg* Romantiker, af *Fremtoningspræg* Oplysningstidens Mand — saaledes kendetegnes den unge Münter, og der er en stor Sandhed heri, selvom Forf. sikkert for stærkt understreger de romantiske Træk i Münters Personlighed. I kirkelige og teologiske Spørgsmaal dybt rodfæstet i det 18. Aarhundrede kom Münter ikke til at høre til de førende og sejrende Aander i den følgende Periode og blev ofte miskendt af sin Tid, men det er træffende at betegne ham som en »af de maaske mindre klare, men i Virkeligheden rigere udrustede Personligheder, der staar korrigerende og supplerende midt i deres Samtid«².

Hvordan man end som Helhed vil vurdere Münters kirkelige Indsats, saa nødes man dog til paa mange Omraader at erkende hans store Fortjenester. Større Indsats gjorde han dog paa det videnskabelige Omraade, og det er meget at ønske, at der snart maa følge flere Bind af dette store Mindeværk til yderligere Belysning af Fr. Münters Plads i vor Kulturhistorie.

Bjørn Kornerup.

¹ Saaledes L. Helveg: Den danske Kirkes Historie efter Reformationen. 2. Udg. II 352. 519, og især F. Rønning: Rationalismens Tidsalder III 2. Afdel. 105. — Større Forstaaelse viser L. Koch: Den danske Kirkes Historie i det 19. Aarh. I 95 f.

² S. 86. — S. 224 anstiller Forf. en Sammenligning mellem Fr. Münter og J. P. Mynster. Medens Münter med bred Velvilje øste ud af sine aandelige Skatte til alle og enhver, forstod Mynster, der »kneb sig sammen i kølig Reservation«, bedre at forvalte sit, saa det blev til større Udbytte for ham selv og andre, skønt Münter dog var den, der raadede over det største Fond. Dette er dog kun halvvejs rigtigt. Fr. Münter besad utvivlsomt en langt større Lærdom i specielle Fag end Mynster, men hvad Aandsfylde, Menneskekundskab og Verdensforstaaelse angaar, er Mynster ikke den, der kommer til at staa tilbage.